

BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR LEVELEIBŐL.¹⁾ ²⁾

(1816—1837.)

Gróf Gyulay Lajos „Gyulay-Album“ czimü kézirati munkájában szeretett barátja Farkas Sándor emlékének az itt következő szavakat szentelte: „A Haza, melynek nemzeti szellemét felrázni ő is segítette nyomasztó álmából, dicsőíteni fogja nevét és áldani porait.“

I.

Kolozsvár, jul. 26-án 1816.

Én még Kolozsvárt vagyok, jul. 29-én talán kimegyünk, Miklós már kiment s most csak ketten vagyunk a Bárónéval³⁾. Examenünk elfolyt. Vinkler mindenikünknek Rollot (? Rolle) adott. Gondolhatja Nagysád hogy telik időm, senkim sincs a kihez menjek, még is olyan nehezen esik Kolozsvártól megválnom, mert bajosan hiszem, hogy többé mostanság visszajöjjek, én itt nőttem fel, ifjuságom itt töltöttem, s az élet nevezetesebb epochájin itt estem által, s azon kívül a mostohábbak mellett sok szép órát is éltem. — Emlékezik-e vagy egyszer vissza Kolozsvárra? Nekem Nagysád s együtt találkoztott kevés, de szép óráink sokszori gondolatom; s ne higye Nagysád, hogy ezt az ész keresett szavaival s affectálva mondom; bizonynyal nem, érzésből, szivből mondom, hogy nekem ismeretségünk azon érzéseim s emlékeim közé fog mindig s akár hol is tartozni, melyek a visszagondolással szívet emelők, s az emlékezés soajtási közt örömbánkodásra dagasztják a lelket. Ez nekem, hogy a conventio nyelvénél mással nem mondhatom ki, különös szerencsém volt. Tudom ugyan, hogy mindennek olyannak kéne lenni, a milyen Nagysád, de hogy nem minden olyan, s hogy Nagysád azon kevesek közzé

¹⁾ Bölöni Farkas Sándor az itt közölt leveleket b. e. gróf Gyulay Lajosnak s testvérnénjének b. e. gróf Frimont Gyulay Károlinának írta.

²⁾ Bölöni Farkas Sándorról „Bölöni Farkas Sándor és kora“ czímen a Ker. Magvető nagybecsü tanulmányt közölt kitünő történelemírónk Jakab Elek tollából (5 köt. 241—334. l.) Örvendünk, hogy a jeles hazafi és nagynevü író emléke megörökítéséhez e levelek közreadásával is járulhat folyóiratunk. Miért is nem mulaszthatjuk el, hogy a levelek méltó örököse, a tudós közlő iránt legmélyebb köszönetünknek e helyen is kifejezést ne adjunk.

Szerk.

³⁾ Itt ifj. báró Wesselényi Miklósról s anyjáról id. báró Wesselényi Miklós nérol sz. Cserei Helenáról van szó.

válalkozott, kik megvetve a kor s a nem megveszett vélekedését, kiemelkednek a Mindennapiak közül, ez nekem példanélkül különösön jött, hogy a sors épen ilyenekkel hozott egybe. Nagysád nem tekinté a köztünk való nagy közt, nem iskolásságom¹⁾...s kicsinységem. Nekem leereszkedését s bizodalmit adta; nem nézé a rangot s a kort, hozzám jó volt. Ezekért én semmit nem adhatok, meg nem köszönhetem, csak sohajtok ennek meggondolásakor. Én Nagysádban részvételt, emberiséget s a jónak meleg érzőjét találtam, ezek velem mindég tiszteltetni, szeretetni fogják. — O tegyéek azt csillagai, hogy soha el ne térjen szelid Geniuszának sugallásától; azt nem teszi tudom, hogy el elegyedjék a Mindennapiak közé, ezt nem hihetem, hogy tegye azt, nem teszi bizonynyal Gyula y Lajos; nem azt hagyta nekem sejdíteni jó hívének égése a Jóbbért, hogy jó természetéből kilépnék. Tudom, hogy ezeket nem kell Nagysádnak mondanom, érzi különben is, csak szívem fakadozott erre. Tudom, hogy azt sem fogja hinni, hogy phrasiseket hordtam fel.

Itt közlöm kedves tanítványom Kelemen Lajosnak ezen darabcskáját:

H a z á m.

Lebegjeteek lebegjeteek szent képzeteek!
 Lelkem repesve öntöm könnyemet,
 Hazám szabad leszen!
 Szabad leszen nagy nemzetem!
 Vad gyilkolói közt megáll a nagy,
 'S rajtok feljül emelkedik.
 Annak kell lenni a magyarnak,
 Mit homlokára metszett a Tereptő!
 Csak várd a testi lánczokat szakadni,
 Csak várd, e hév könnyek hiába,
 Tán csak hiába nem peregnek!
 Tán lángoló sohajtozásim,
 Talán e képzeteek csoportja
 S a szent hevülte hiv keblemnek
 Talán hiába nem repesnek.
 Annak kell lenni a Magyarnak,
 Mit homlokára metszett a Teremtő!

Mint örvendeek, hogy befojhattam erre a gyermekekre! Belőle sok leszen, ha körülményei kedvezők leszenek. — Döbrenteit ölelem.²⁾ Eljen szerencsésen a gróf, ne felejtkezzen el.

Nagysádnak tisztelő, becsülő s szeretője

Farkas Sándor.

¹⁾ Pedantság értelmében.

²⁾ Döbrentei Gábor 1816-ban még gróf Gyulai Lajos nevelője volt.

II.

Zsibó, 1818, 30-ik August.

Kedves édes Barátom,

Esztenedeje már, hogy Téged nem láttalak, s még több, hogy Neked nem írtam. S illik e ez Tőled, azt kérdém magamtól, a ki nek barátságával, jóval éltem. S ime, most sem a háládatosságírat velem, hanem az a hiúságom, hogy Nálad emlékezetem felébbreszszem, s hogy Neked mégegyszer bizonyítsam, hogy Téged szeretlek s becsüllek. O, azolta sok részben meg kellett változnom, s magam megváltoztatnom, s nem volt oly pontom, a melyből úgy irhassak Neked, hogy reám ismerj.

Haljad azutánni történeteim: én a Telet a Guberniumnál tötöttem; a Tavasz elején Bécsbe indultam olyan szándékkal, hogy mostanság Erdélybe vissza sem térek többé. Bécsben létem után csak hamar kapom Miklosnak¹⁾ egy levelét, melyben írja, hogy Bécsben várjak reá, s hogy együtt tegyük meg az utazást. Gondolhatod, mely örömet csinált ez Nekem! Ez alatt szándékjok változott; Teleky nem jön már vele s írja, hogy mig utjának készülhet, jőjek le. Most Zsibón vagyok. Meg van már határozva, hogy két hét, vagy három mulva indulunk. Képzeld kedves Lajos, mennyi öröm, s mennyi sokkal biztató kinézés vár reám, s mennyit reméllek ezen uttól! Én szerencsés vagyok, érdemem felett szerencsés!!

Bécsi utam nagyon kedves s hasznos volt, mind Magyarországon s mind Bécsben sokakkal ismerkedtem meg. Tokaj felé menve Gróf Desseöffit²⁾ meglátogattam, kit a mint távolról nagynak hallottam, közlrl is úgy találtam. Pesten a régen ohajtott Szemerét, Horváthot, Helmecezt, Kulcsárt, Kovachichot, Fejért, Vidát³⁾, Szatmárikot, s Kisfaludi Károlyt s több másokat.

O be szeretném tudni, hogy Döbrentei ott van e nálad? mert Pesten Teleky József azt beszélte, hogy ő írta volna Pestre, hogy mentől előbb ott leszen. S szeretném tudni, miben van az ő állapota. O hányszor nem gondolom el, hogy mit vélhet ő rolam! Ó az egyetlen előttem a világon, a ki előtt pirulok, s a kihez szégyellem többé úgy szollani, a mint egykor szoltam. — Ó látta, mit fogadoztam én hajdani hevemben s ő látta azt is, hogy szegtem meg megvetve szavam! Ha nálad van ő, mondjad neki, hogy az a hév, mely 1813-ban engem hozzá szerető enthusiaszussal jártatott, tisztábban most is lángol (bennem) . . . Ez ide zárt levelet Szemere⁴⁾ küldi neki.

Remélhetem e kedves Lajos, hogy rolatok leveled által tudni fogok valamit? Ha Bécsbe hozzám dolgaiddért írnl, mig ott leszek, in der Singerstrasse, nro 955 leszek szállva. Él j szerencsésen s ne felejtkezz arról, ki téged szivből szeret

Miklós csokol Titeket.

Farkas Sándor

¹⁾ Báró Wesselényi Miklós.

²⁾ Gróf Dessewffy József.

³⁾ Vida László.

⁴⁾ Szemere Pál.

III.

Tisztelt kedves barátom,

Rég ohajtott s örömmel vett leveledbe tett rendelésed szerint azonnal elmentem, 's Gr. Bánffi Joseffel magával találkozáván, a Lólicitatio iránt ugy nyilatkozattatla magát ki, hogy Lovainak Licitatio által leendő eladásáról már lemondott, hanem a kinek közölök akár maglovakat s akár anya-kanczákat venni kedve vagyon, azokból Bonczidán választhat s az alku minden órán ott helybe kész. Sajnálom, hogy a Licitatio elmúlt, mert ugy leveled szerint Te is feljössz vala, s láthattalak volna.

A mint a Grófné ő Nagyságának¹⁾ is megígértem, őszszel ha lehet s nagy akadály nem tartoztat, egy két hétre szüretkorra örömmel menyek hozzátok, hogy téged s Döbrenteit ölelhesselek, csak hogy egy jó alkalmatosságra találjak akkor.

Azt hiszem Döbrentei elbeszéllette Neked az én politisch-sub-lunarisch-urbarialisch vándorlásomat. Legalább ezen vándorlásomban ujra meggyőződtem arról, hogy a máléval és hagymával élők is lehetnek boldogok, s boldogabbak, mint mü komlos czipóval élők. A Grófné ő Nagysága és a Comtessek kezeit tisztelettel csokolom, itt háznál minden jól van s semmi változás egyéb nincs, hanem hogy a Péter Gazda²⁾ háznépe egygyel minél hamarább meg fog szaporodni. Ismét római névről kell gondolkoznotok!!

Tégedet és Döbrenteit szivesen öllelek
Kolozsvár 1820 Aug. 23-án

tisztelő barátod
Farkas Sándor

IV.

Kolozsvár 1821, Jun. 12-kén.

Szeretett Barátom,

Hiszem, hogy most Te a falusi levegőt szürcsölve, neki indulnál a hizásnak; bár addig ne hagynál el a kövéredéssel, míg én is valahova kimehetek. Hogy a falusi élet örömei egészen teljeselegyenek rád nézve, ugy szándékoztam volt, hogy számodra a Hoppel¹⁾ nap feljövele szép leírását megküldjem, mert azt gondolom, hogy Némethiben csak ugyan elébb jöhet fel a nap hét oránál, s így azt is profitirózhatnád.

¹⁾ Gróf Gyulay Lajos anya gróf Gyulay Ferenczné, sz. Kohányi Kacsándi Zsuzsánna.

²⁾ Hegedüs Péter, Kolozsvárt, a piaczori gróf Gyulay-féle ház egykori hű felügyelője.

¹⁾ Hoppel (Theodor Gottlieb von) sz. 1741-ben, + 1796-ban 55 éves korában, bölcész, jogász, költő, utazó, életében és irodalmi munkásságában igen sokban emlékeztet Farkas Sándorra, azzal a különbséggel, hogy kitűzött céljait inkább közelíté meg, mint Farkas.

Bár elmentem volna veled Némethibe, mert úgy is nagy hiába lön itt maradásom, s talám nem nyomna a levegő ott úgy, mint itt.

A mű Restaurationk megesett s engem kihagytak s a mellett még héttel praeterealtak.

— Lehetetlen volt egy ideig méjen ne éreznem becsületemnek s érzésemnek realis megsértődését. Minden meg valja azt, hogy jusom nekem volt legtöbb praetendalni előmenetelem, de én még is elmaradtam, mert Vallásom akadályozza, szegény vagyok, senkinek nem cammerdienerkedtem s nem casouliroztam.

Mit tehetek én arról, ha a sors engem nem Catholicusnak szült? Ezt nekem soha semmi ki nem potolja, ha már kétszer respectusokért praeterealva örökösen megsértettek, mert a hivatalban úgy szokott járni, hogy a kit egyszer elmellőznek, az örökösen sántikál.

Te nem érezheted egészen sorsom s megbántódásom, mert hivatalban nem voltál s arra nem szorultál, hanem még is jól esik Neked kiönthetnem magamat. — Én változhatlanul meghatároztam, hogy a civilis statusból kilépjek s a katonai statusba tegyem által magamat, mert itt nekem soha kinézésem nem lehet. Ezelőtt is sokan javalták nekem, hogy Auditorságra készítsem magam; sok időt eltöltöttem már, s bajos megint elől kezdenem, még is irék már tegnap Bécsbe s Buczynak, hogy én Auditorságra készülök; akár mi is érjen, megyek.²⁾ Bécsben erre két esztendeig kell készülnöm, s ennyi időt vagyonomnak egész feláldozása nélkül bajosan állhatok ki, mert pénzem nincs, s úgy kölcsön vagy zállagra kell kapnom. Engedj meg, hogy panaszommal terhellek, de tudom, hogy Te is interessaltad magad értem, s azért közlöm veled, itt még nem tudják, mig bizonyos nem leszek dolgomról.

Miolta elmentél, a kolozsvári dolgok úgy állanak mint a Tóviz. Semmi különös nem történt, a mi tudásod érdekelné. Rhédei itt van s marjásozik Bethlen Károlylyal és Palival, a többiek már mind kitakarodtak, csak az itt lakók vannak még itt. A Grófné Ó Nagysága Comtesse Lottival tegnap Bonczhidára ment, Gr. Wassné már jól van s szabad kijárnia is.³⁾ — Warga tisztel, ő most jött vissza Pestről, Döbrentei nincs ott, hanem B. Laczi már eddig megérkezett. Azt beszéli, hogy a Magyarországi Vármegyék egészen megtagadták ő Felségétől a katonaadást.

Élj boldogul, s ha jó vagy, irj vagy egyszer. Én már itt peschedek talám ezen holnap végeig. Szivből ölel

tisztelő barátod

Farkas Sándor

Még nem tettem vala fennebb irt leveletem Postára, s kapám ma a Grófné által hozzám irt kedves levélkédet. Hittem én azt, hogy Nálad mindég meleg barátságra számlálhatok, s ámbár a sors kü-

²⁾ Buczy Emil piarista, gróf Kornis Mihály nevelője, sz. 1784-ben + 1839-ben, Platót fordította, ódákat és aesthetikai értekezéseket irt.

³⁾ Özvegy gróf Gyulay Ferenczné gróf Gyulay Lajos anya, testvérnéjei Károlina grófnő, a későbbi Frimont Péterné, s gróf Wass Györgyné.

lőmsége igen, igen sokszor falat von is a szivek közzé, én leomolva érzem azt közöttünk, s engedd, hogy soha ne is épüljön fel.

Mű együtt lépénk fel a Parnasusra az V-ik Tud. Gyüjt. Ajándékában s a műnket körül veendő nimbusz felől azt gondolom Te is csak annyit tudtál, mint én. Nem is képezem, hogy került ez a kezekbe, a mi alatt ott nevem parádiroztatják! Írásaim között megkerestem, s az egyik Tanuló koromi Játékomnak egyik Jelenéséből van véve, kikirkászva az egész Jelenésből egy néhány sententiát consequentia nélkül. Vagy Döbrentei vagy Szemere tették, s szégyellem, hogy tették.

Rendelésed szerint a záras Thekába bekukucsáltam a Tud. Gyüjtemények iránt, vagyon egy csomó, de mivel más rend könyvvel el vagyon takarva, meg nem különböztethettem, hogy hány és melyik esztendeiek. A mint irád, Lakatossal kinyitatom, s akkor megírom hány darab van. Hogy pedig a catalogizálást rám biztad, azzal mulatságot csinálsz Nekem, s mihelyt az ifju Grófnének¹⁾ nem lesz alkalmatlan azon szobában, mindjárt is hozzá fogok.

Oeconomizálsz e sokat, és miket. Be óhajtanám Nálad lenni, s nem taposni többet ez előttem örökre meggyülölt kolozsvári Flasztromot. Be erősen érzem most Barátom, hogy a szegénység mely terhes, nem mozdulhatok innen becsületem temető helyéről, mert nincs mivel. Det vitam, det opes. Élj boldogul s nyugodtabban, mint én most, oltalmazzon az ég.

örök barátod:

F. Sándor.

V.

Kolozsvár, 1821. június 24-kén.

Kedves Lajosom!

Mű itt különben mind jól vagyunk.²⁾ A Grófné Julius elején fog innen elindulni. Wesselényi Miklós itt vala, Tégedet igen szivesen ölel. Itt csikorgó hidegek vannak.

Ha pedig engem kérdesz, hogy vagyok? gondold azt, a ki hosszas bujdosása után, sok esztendőig építette házát, s midőn sétálásából hazatért, hamvában találja s a bánat helyéről előhajtoz megint tovább bujdosni.

Mult postával irt levelem talám még nem kaptad. Élj boldogul, engedj meg rövidségéért. Szivből ölel Téged

örök barátod:

Farkas Sándor.

Közli **Gróf Kuun Géza.**

¹⁾ Gróf Wass Györgynének, sz. gróf Gyulay Fanninak.

²⁾ Farkas Sándor ekkor már a gróf Gyulay házban lakott, s itt volt haláláig állandó szállása.

KÖLTEMÉNYEK.

Imám Feléd rebeg ...

(Hymnus.)

I.

Én édes Istenem, én őrző pásztorom,
Neved dicséretét ajkamon hordozom.
Magasztallak Uram a nap fölkeltevel,
Magasztallak szivem hálás érzetével.
Te neked szentelem első gondolatom:
Hallgasd meg jó Atyám esdeklő sohajom!

Te öröztél engem nyugvó nyoszolyámban,
Mig békén pihentem az éj fátyolában.
Szárnyával fedeztél gondviselésednek,
Hogy veszély ne ártson alvó gyermekednek.
Angyaliddal jártál tábort körültem,
Mig az álom karján magam kipihentem.

Neked köszönhetem a reggel derűjét,
Testem ujulását, lelkemnek örömét.
Légy, jó Atyám, kérlek, e napnak folytában
Gyámolom, segitóm, én igaz munkámban.
Dicsőítsd meg Uram hatalmas erődet —
Erőtlenységemben, bizalommal kérlek.

II.

Ha hajnal szárnyon lángözömmel
Napod mosolygva fölragyog,
S a kis pacsirta dalt zenegve,
Fenn hirdeti: megviradott!..
Vagy éj borul sötét palásttal
Az ellankadt világ felett,